

**Жукова Юлія Миколаївна**

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри фінансів та економіки,  
Київський університет імені Бориса Грінченка,  
м. Київ, Україна

e-mail: y.zhukova@kubg.edu.ua

**Волик Марина Олександрівна**

здобувач ступеня магістр,  
Київський університет імені Бориса Грінченка,  
м. Київ, Україна

e-mail: volykmarina@gmail.com

---

## СТВОРЕННЯ РЕЗЕРВУ ПО СУМНІВНИХ БОРГАХ ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

---

**Анотація:** У роботі висвітлені теоретичні та методичні аспекти управління дебіторською заборгованістю організації на основі створення резерву по сумнівних боргах. Розглянуто методи розрахункової суми резерву сумнівних боргів. Охарактеризовані відмінності між бухгалтерським і податковим обліком резервів за сумнівною заборгованістю.

Нестабільність та недостатня визначеність розвитку економіки України, міжнародна фінансова криза збільшують проблеми, що склалися у системі відносин між суб'єктами господарювання щодо комерційного кредитування. Незважаючи на деяке подолання кризи неплатежів, розміри дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємств залишаються значними та набагато перевищують їх розміри в країнах з цивілізованими ринковими відносинами.

Дебіторська заборгованість є невід'ємним елементом збутової діяльності будь-якого підприємства. Занадто висока частка дебіторської заборгованості в загальній структурі активів знижує ліквідність і фінансову стійкість підприємства і підвищує ризик фінансових втрат компанії. Розумне ж використання комерційного кредиту сприяє зростанню продажів, збільшенню частки ринку і, як наслідок, позитивно впливає на фінансові результати компанії.

Виявлено що сучасна система управління дебіторською заборгованістю повинна включати всю сукупність методів аналізу, контролю і оцінки дебіторської заборгованості. Разом з тим, управління дебіторською заборгованістю — це робота з джерелами виникнення простроченої заборгованості та постійна робота з контрагентами, що включає не тільки формування кредитної політики підприємства та організацію договірної роботи, а й управління борговими зобов'язаннями.

Доведено що деякі об'єкти обліку безпосередньо не впливають на фінансовий стан підприємства, його виробничі або торгові результати, не змінюють кількості грошей в касі чи на рахунку. Однак вони мають своє відображення в бухгалтерському обліку підприємства. Одним з таких об'єктів обліку є резерв сумнівних боргів.

**Ключові слова:** дебіторська заборгованість; резерв по сумнівним боргам; класифікація дебіторської заборгованості.

DOI: <http://doi.org/10.32750/2018-0106>

## ВСТУП

### Постановка проблеми.

В сучасному економічному житті дебіторська заборгованість — невід'ємний елемент відносин між підприємствами, оскільки існують різні умови купівлі товарів, постачання. Для продовження виробничого циклу будь-яке підприємство бажає якнайшвидше реалізувати свою продукцію, однак у контрагентів може не бути у повному обсязі вільних грошових коштів, таким чином виникає своєрідна форма кредитних відносин — дебіторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість дещо полегшує відносини між підприємствами оскільки на певний час відстрочує сплату за поставлені товари, проте є явищем негативним, оскільки спричиняє недоотримання грошових коштів та створює передумови для виникнення ризику неповернення. За таких умов підприємство змушене ще більше знімати коштів з грошового обороту для створення резервних фондів.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питаннями обліку, аналізу та контролю за дебіторською заборгованістю займалися як вітчизняні так і зарубіжні вчені-економісти, зокрема: С.Д. Батехін, І.А. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, С. Грязнова, З.В. Гуцайлюк, Р. Дамар, В.П. Завгородній, Г. Нашкерська, В.В. Сопко та інші.

**Метою статті** є висвітлення організаційних аспектів щодо створення резерву по сумнівних боргах на підприємствах, а також ефективного управління ними.

### РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Резерв сумнівних боргів є невід'ємним елементом грамотно поставленого бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості.

Деякі об'єкти обліку безпосередньо не впливають на фінансове становище підприємства, його виробничі або торговельні результати. Проте вони мають своє відображення у бухгалтерському обліку підприємства. Одним з таких об'єктів обліку є резерв сумнівних боргів.

Згідно з вимогами П(С)БО 10 створення резерву сумнівних боргів є не правом, а обов'язком підприємств, на які поширюється дія згаданого стандарту.

Відповідно до п. 7 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу за чистою вартістю її реалізації. При цьому чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості визначається як сума поточної дебіторської заборгованості, зменшена на резерв сумнівних боргів. Цей резерв створюється як джерело погашення частини дебіторської заборгованості, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Дебіторська заборгованість — це сума грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів, яку на певну дату підприємству заборгували його дебітори — юридичні та фізичні особи [1].

Для розрахунку і створення резерву сумнівних боргів до уваги беруться сумнівна та безнадійна заборгованість [3].

Відповідно до п. 8 і 9 П(С)БО 10 сума резерву сумнівних боргів визначається за одним із двох методів:

- 1) за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- 2) за методом застосування коефіцієнта сумнівності.

Метод абсолютної суми сумнівної заборгованості. При застосуванні цього методу резерв визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів, тобто підприємство аналізує поточну дебіторську заборгованість на предмет виявлення сум сумнівної заборгованості; після чого на загальну суму виявленої сумнівної заборгованості створює резерв та відображається в обліку. Цей метод прийнятний, якщо у підприємства незначна кількість постійних контрагентів, про платоспроможність яких воно має достовірну інформацію.

Метод застосування коефіцієнта сумнівності. За цим методом величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. Оскільки даний метод використовує дані попередніх періодів, то отриманий розрахунковий результат може дещо не відповідати ситуації в майбутньому. Тому необхідно постійно на протязі звітного періоду коригувати величину резерву. Застосовувати даний спосіб доцільно, коли період погашення дебіторської заборгованості коливається в межах року.

За строками виникнення та ознаками впевненості у погашенні згідно П(С)БО 10 дебіторську заборгованість можна поділити на групи *Рис. 1*.

Отже, звичайна дебіторська заборгованість — це сума поточної дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу, а також сума довгострокової дебіторської заборгованості, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу.

Сумнівна дебіторська заборгованість — це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є сумніви стосовно її повернення боржником (строк оплати сплив або є інші причини для сумнівів). Безнадійна дебіторська заборгованість — це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Резерв сумнівних боргів не можна створити під будь-яку заборгованість. Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість, яка підлягає

резервуванню, має водночас відповідати цілій низці характеристик:

1) бути фінансовим активом — контрактом, який дає право отримати грошові кошти або фінансові активи від іншого підприємства;

2) бути поточною, тобто виникати під час нормального операційного циклу або підлягати погашенню протягом 12 місяців з дати балансу;

3) не бути придбаною підприємством і не призначатися для продажу.

Всі ці характеристики мають бути присутніми лише на дату балансу. Створення резерву

під ту чи іншу суму заборгованості ніяк не означає, що далі підприємство, наприклад, не має права підписати додаткову угоду до договору, замінивши грошову форму розрахунків з дебітором на товарну. Наслідком таких дій має стати лише коригування нарахованого резерву на чергову дату балансу.

Сумнівний борг — це дебіторська заборгованість, що не погашена або з високим ступенем імовірності не буде погашена в термін, встановлений договором і не забезпечена відповідними гарантіями [1].



Рис. 1. Класифікація дебіторської заборгованості  
Джерело: складено автором за [6].

Резерв по сумнівних боргах створюють для того, щоб звітність організації відображала справжній фінансовий результат і обсяг реальних зобов'язань покупців. Не важливо, оплата вже прострочена або є впевненість, що контрагент порушить домовленості в майбутньому. Резерв в бухгалтерському обліку необхідно формувати кожен раз, коли виявлена сумнівна дебіторська заборгованість.

Резерв необхідно створювати в тому звітному періоді, в якому при інвентаризації дебіторської заборгованості виявили сумнівну заборгованість, при цьому не має значення, чи створювався аналогічний резерв в податковому обліку чи ні [2].

Однак, між резервом по сумнівних боргах в бухгалтерському та податковому обліку є істотна різниця: в бухгалтерському обліку резерв обов'язковий, а в податковому — ні. В Табл. 1 відображено відмінності між бухгалтерським і податковим обліком резервів по сумнівній заборгованості.

Відзначимо, що резерв необхідно створювати в тому випадку, якщо немає впевненості або якихось додаткових гарантій, що прострочена дебіторська заборгованість буде погашена.

Щоб визначити платоспроможність боржника, ймовірність погашення дебіторської заборгованості, приймаючи рішення про створення резерву по сумнівним боргам в бухгалтерському обліку, необхідно зібрати і проаналізувати доступну інформацію про діяльність та майно дебітора. Також необхідно проаналізувати фінансове становище дебітора:

- операційну рентабельність;
- залежність від позикових коштів;
- ліквідність активів;
- обсяг і склад кредиторської заборгованості.

Дану інформацію можна отримати з Бухгалтерського балансу і Звіту про фінансові результати.



## Відмінності між бухгалтерським і податковим обліком резервів по сумнівній заборгованості

Правила, за якими формують резерв в бухгалтерському обліку	Правила, за якими формують резерв в податковому обліку
Резерв створюють по будь-якій дебіторській заборгованості	Резерви можна сформувати виключно по дебіторській заборгованості за товари, послуги і роботи. Наприклад, резерв не можна формувати за договором позики.
Для формування резерву достатньо впевненості в тому, що дебітор не зможе виконати свої зобов'язання. І не важливо, прострочене зобов'язання частково, або повністю, або ж терміни поки зовсім не порушені.	Резервують тільки ті зобов'язання, що вже прострочені.

Джерело: Складено авторами.

На основі отриманої інформації приймається рішення про створення резерву і його обсяг. Створюючи резерв по сумнівних боргах, необхідно дотримуватись формальності: закріпити в обліковій політиці для цілей бухгалтерського обліку конкретні ознаки неплатоспроможності дебіторів, при наявності яких буде формуватися резерв по сумнівних боргах [3].

Резерв по сумнівних боргах в бухгалтерському обліку — оцінне значення (оцінне значення — це актив або зобов'язання, вартість або величину якого підприємство визначає самостійно), при створенні якого збільшують або зменшують, відповідно в бухгалтерському обліку визнають витрати або доходи [4]. Відрахування в резерв по сумнівним боргам враховують в складі інших витрат.

Частота відрахувань в резерв залежить від термінів формування бухгалтерської звітності. Відрахування в резерв по сумнівних боргах є змінною оцінкою значення, а значить, зміни відображаються в бухгалтерському обліку в складі витрат того звітного періоду, в якому ці зміни відбулися.

Що стосується відображення резерву в бухгалтерській звітності, то дебіторська заборгованість в звітності показується за вирахуванням утвореного резерву. Дану інформацію необхідно розкривати в поясненнях до бухгалтерського балансу і Звіту про фінансові результати.

Очевидно, що приводом для створення резерву є факт наявності у підприємства сумнівної заборгованості, а приводом для використання сум резерву — наявність безнадійної заборгованості (звісно, якщо під неї резерв створювався). Крім цього, суми безнадійної заборгованості стануть джерелом інформації для розрахунку коефіцієнта сумнівності. Якщо вся заборгованість є звичайною, резервне створюється, а суму резерву, нараховану раніше, — списують.

Підприємство може формувати та/або коригувати резерв сумнівних боргів за наступними етапами:

1. Списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву, якщо під таку безнадійну заборгованість створювався резерв. На практиці цей етап, як правило, не становить труднощів. Списання заборгованості за рахунок резерву,

власне, і є використанням резерву. Якщо фактично сума безнадійних боргів стала більшою, ніж сума попередньо нарахованого резерву, безнадійні борги збільшують суму витрат періоду.

2. Визначення суми резерву на дату балансу і коригування сальдо резерву на початок і кінець періоду. При реалізації цього етапу підприємство займається розрахунковими та аналітичними процедурами (за певним методом створення резерву), а також проводить записи в бухгалтерському обліку. Головне, щоб на цьому етапі було дотримано принципу відповідності суми дебіторської заборгованості і нарахованого резерву — він не може бути більшим, ніж суми дебіторської заборгованості на дату балансу.

## ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, створення резерву є фактом наявності у підприємства сумнівної заборгованості, а приводом для використання сум резерву — наявність безнадійної заборгованості.

Для створення резерву потрібно вміти правильно визначити суму сумнівної та безнадійної заборгованості. Проте на практиці у бухгалтерів іноді виникає питання, за якими конкретними характеристиками виділити категорії заборгованості. У П(С)БО 10 дається лише визначення сумнівної і безнадійної заборгованості, при чому зазначаються такі характеристики, як «впевненість про її неповернення» — для безнадійної і «невпевненість її погашення» — для сумнівної заборгованості. Тому виникає питання про те, на чому така упевненість або неупевненість мають базуватися.

Слід відмітити, що на сьогоднішній день в П(С)БО 10 зазначено декілька варіантів методи розрахунку резерву сумнівних боргів: метод абсолютної суми сумнівної заборгованості; метод із застосуванням коефіцієнту сумнівності (базується на застосуванні 3 способів). Кожен з них має свої особливості розрахунку.

Узагальнюючим негативним моментом всіх методик є нормативна неврегульованість. Проте для підприємств в цьому випадку існує певна свобода в розрахунку величини резерву сумнівних боргів. В результаті кожне підприємство підбирає методику виключно індивідуально, керуючись

кількістю дебіторів, наявністю необхідної інформації, управлінською політикою.

Дебіторська заборгованість є складною категорією, оскільки вона, з одного боку, є важливою при формуванні фінансових результатів діяльності підприємства і без неї виникли б одразу кілька проблем загальноекономічного характеру, пов'язані з реалізацією продукції підприємствами,

з іншого — вона є явищем негативним оскільки спричиняє відтягування коштів з обороту підприємства. Тому надзвичайно важливим є повний та всебічний систематичний контроль за її станом для балансування між негативними її наслідками та об'єктивною економічною необхідністю її існування та використання в економічних відносинах між підприємствами.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Губіна І. Резерв сумнівних боргів: створення та використання. / І.Губіна // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. — 2013. — № 48. — 68 с
2. Кузенко Т.Б., Сизова В.С. Управління дебіторською заборгованістю як фактор забезпечення фінансової безпеки підприємства / Кузенко Т.Б., Сизова В.С. // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — №29. — С. 124-126.
3. Ловінська Л.Г., Л. В. Жилкіна, О. М. Голенко та ін. Бухгалтерський облік: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2012. — 370 с
4. Новосельський С.О. Стан і перспективи кредитування підприємств малого бізнесу в умовах існуючої ринкової кон'юнктури /С.О. Новосельський, Д.В. Зюкін, І.М. Щедріна // Наука і практика регіонів. -2016. — №1.- С.16-24
5. Новосельський С.О. Управління продовольчою безпекою на регіональному рівні: колективна монографія / С.О. Новосельський, М.В.Шатохін, О.В.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість».
7. Соловей Н.В., Маліношевська К.І. Проблеми обліку дебіторської заборгованості / Соловей Н.В., Маліношевська К.І. // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. — 2010. — № 25. — С. 125 — 130.
8. Телегіна, Н.В., Жахов А.А. Курськ: Регіон. відкр.соціальний ін-т, 2015. — 106 с.
9. Таратута Л.В. Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи / Таратута Л.В. // Сталий розвиток економіки. — 2011. — №4. — С. 220-228.

## СОЗДАНИЕ РЕЗЕРВА ПО СОМНИТЕЛЬНЫМ ДОЛГАМ КАК ЭЛЕМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТЬЮ

**Жукова Юлия Николаевна,**

Кандидат экономических наук, доцент,  
доцент кафедры финансов и экономики,  
Киевский университет имени Бориса Гринченка,  
г. Киев, Украина  
e-mail: y.zhukova@kubg.edu.ua

**Волык Марина Александровна,**

Соискатель степени магистр,  
Киевский университет имени Бориса Гринченка,  
г. Киев, Украина  
e-mail: volykmarina@gmail.com

**Аннотация.** В работе освещены теоретические и методические аспекты управления дебиторской задолженностью организации на основе создания резерва по сомнительным долгам. Рассмотрены методы расчетной суммы резерва сомнительных долгов. Охарактеризованы различия между бухгалтерским и налоговым учетом резервов по сомнительной задолженности. Нестабильность и недостаточная определенность развития экономики Украины, международный финансовый кризис увеличивают проблемы, сложившиеся в системе отношений между субъектами хозяйствования по коммерческого кредитования. Несмотря на некоторое преодоление кризиса неплатежей, размеры дебиторской и кредиторской задолженностей предприятий остаются значительными и намного превышают их размеры в странах с цивилизованными рыночными отношениями.



Дебиторская задолженность является неотъемлемым элементом сбытовой деятельности любого предприятия. Слишком высокая доля дебиторской задолженности в общей структуре активов снижает ликвидность и финансовую устойчивость предприятия и повышает риск финансовых потерь компании. Разумное же использование коммерческого кредита способствует росту продаж, увеличение доли рынка и, как следствие, положительно влияет на финансовые результаты компании.

Выявлено что современная система управления дебиторской задолженностью должна включать всю совокупность методов анализа, контроля и оценки дебиторской задолженности. Вместе с тем, управление дебиторской задолженностью — это работа с источниками возникновения просроченной задолженности — постоянная работа с контрагентами, включая не только формирование кредитной политики предприятия и организации договорной работы, но и управление долговыми обязательствами.

Некоторые объекты учета непосредственно не влияют на финансовое состояние предприятия, его производственные или торговые результаты, не изменяют количества денег в кассе или на счету. Однако они имеют свое отражение в бухгалтерском учете предприятия. Одним из таких объектов учета есть резерв сомнительных долгов.

**Ключевые слова:** дебиторская задолженность; резерв по сомнительным долгам; классификация дебиторской задолженности.

## CREATION OF THE RESERVOIR FOR DOMESTIC NAVIGATIONS AS A ELEMENTS OF DEBITOR'S GOVERNMENT MANAGEMENT

**Julia Zhukova,**

Ph.D. (Economics), Associate Professor  
of the Finance and Economics Department,  
Borys Grinchenko Kyiv University,  
Kyiv, Ukraine  
e-mail: y.zhukova@kubg.edu.ua

**Marina Volyk,**

Master of Science Degree,  
Borys Grinchenko Kyiv University,  
Kyiv, Ukraine  
e-mail: volykmarina@gmail.com

**Abstract.** The theoretical and methodical aspects of management of accounts receivable organization on the basis of creating a reserve for doubtful debts are elucidated in the work. Considered methods of calculating the sum of the reserve of doubtful debts. Characterized differences between accounting and tax accounting provisions for doubtful debts. Instability and insufficiency of the development of Ukraine's economy, the international financial crisis increase the problems encountered in the system of relations between economic entities regarding commercial lending. Despite some overcoming of the non-payment crisis, the size of accounts receivable and payables of enterprises remains significant and far exceed their size in countries with civilized market relations.

Accounts receivable is an integral part of the sales activity of any enterprise. The excessive share of receivables in the general structure of assets reduces the liquidity and financial stability of the enterprise and increases the risk of financial losses of the company. Reasonable use of commercial credit helps to increase sales, increase market share and, as a result, positively affects the financial results of the company.

The current system of management of accounts receivable should include the totality of methods for analyzing, monitoring and assessing receivables. At the same time, management of accounts receivable is a work with sources of arrears — constant work with contractors, which includes not only the formation of the credit policy of the enterprise and the organization of contractual work, but also the management of debt obligations.

Some objects of accounting do not directly affect the financial position of the enterprise, its production or trading results, do not change the amount of money in the cash or on the account. However, they are reflected in the accounting of the enterprise. One of these objects of accounting is a reserve of doubtful debts.

**Key words:** receivables; a reserve on doubtful debts; classification of receivables.

## REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Gubina.I. (2013). *Reserve for doubtful debts: creation and use*. Accounting. Right. Taxes Consultation. Vol.48, 68 [in Ukrainian].
2. Kuzenko T. & Sizova V. (2013). *Management of receivables as a factor of financial security of the enterprise*. Bulletin of the Economy of Transport and Industry. Vol.29, 124 — 126. [in Ukrainian].
3. Lovinskaya L.G. & Zhilkina L.V. (2012). *Accounting: Teaching method. manual for self. learn dists*. Kiev: KNEU. [in Ukrainian].
4. Novoselsky S.O. (2016). *Status and prospects of lending to small businesses in the current market conditions*. Science and practice of regions. Vol.1, .16-24. [in Ukrainian].
5. Novoselsky S.O. *Food safety management at the regional level*. [in Ukrainian].
6. Standards (standard) of accounting № 10 "Accounts Receivable". [in Ukrainian].
7. Solovayev N.V. & Malinoshevskaya K.I. (2010). *Problems of accounts receivable*. Problems of increasing the efficiency of the infrastructure. Vol. 25, 125 — 130. [in Ukrainian].
8. Telegina, N.V. & Zhakhov A.A. (2015). Kursk: Region. Open Social In-T. 106 p. [in Ukrainian].
9. Taratuta L.V. (2011). *Managing current receivables under crisis*. Sustainable development of the economy. Vol.4, 220-228. [in Ukrainian].